

جهانی شدن و جامعه اطلاعاتی

رئوس مطالب

◀ مقدمه

◀ مفهوم لغوی جهانی شدن

◀ معادل های جهانی شدن

◀ خاستگاه جهانی شدن

◀ جریان جهانی شدن

◀ علل جهانی شدن

◀ جهانی شدن و جهانی سازی

◀ رویکردها به جهانی شدن و وجوه آن

- وجه اقتصادی

- وجه سیاسی

- وجه اجتماعی - فرهنگی

- اطلاعاتی و ارتباطاتی

◀ جهانی شدن و اطلاعات

◀ نظم نوین اطلاعاتی و جهانی شدن

◀ انقلاب اطلاعاتی و جهانی شدن

◀ نتیجه گیری

مقدمه

رواج مفهوم جهانی شدن در دوره معاصر به گونه ای است که امروزه بسیاری از جریانات اقتصادی ، سیاسی و اجتماعی - فرهنگی در ارتباط با آن و با رجوع به این مفهوم مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار می گیرند .

مقدمه ...

واژه جهانی شدن کاربردهای زیادی دارد . در بحث حاضر بارها به عنوان یک واژه اقتصادی برای اشاره به سرعت و شتاب تعاملات متقابل اقتصادی در چند دهه اخیر ، و پدیده مربوط به ظهور بازارهای مالی بین المللی و شرکت های جهانی به طور نسبی بکار می رود. جستجو برای یک تعریف واحد از جهانی شدن کاری بی حاصل است. بیشتر معانی جهانی شدن دلالت بر تغییرات در سطح وسیع ، برخی نسبت های جدید به شرایط معاصر و نتیجتا ، چالش هایی برای حالت های موجود حیات اجتماعی ، اقتصادی و سیاسی دارد. جهانی شدن واژه کوتاهی است برای فرآیندها و اعمال جهانی و برای درک و فهم تغییراتی که بویژه از زمان پایان جنگ سرد آشکار شده است . جهانی شدن با انقلابی که در تکنولوژی اطلاعات و ارتباطات روی داده به جلو رانده می شود

مقدمه ...

اشارات مربوط به تفکر سکولار را در نوشته های با قدمت پانصد سال می توان یافت

برخی از اندیشمندان خلاق قرن شانزدهم ، کم کم ارتباطات جهانی را مجسم کردند

هشیاری جهانی آغازین در اندیشه روشنگری قرن هجدهم نیز آشکار شده اند.

سایر اندیشه های جهانی اولیه در بافت رشد سرمایه داری ظاهر شده اند

پیش از قرن نوزدهم جهان گرایی در خارج از ذهن انسان وجود عینی نداشته است . ارتباطات ، بازارها ، تولید ، پول ، سرمایه گذاری سازمان ها ، و محیط زیست اجتماعی فوق قلمروی وجود نداشته است.

مفهوم لغوی جهانی شدن ...

مفهوم جهانی شدن (globalization) گستره وسیعی از روندهای اقتصادی، سیاسی و فرهنگی را در بر می گیرد. امروزه «جهانی شدن» به یکی از واژگان کلیدی بحث های سیاسی و آکادمیک بدل شده است. در بحث های مردم پسند، اغلب جهانی شدن به این معانی است: دنبال کردن سیاست های لیبرال کلاسیک (یا بازار آزاد) در عالم اقتصاد، تکثیر فناوری های جدید اطلاعاتی (انقلاب اینترنتی) و نیز این انگاره که بشریت در آستانه تحقق جامعه ای واحد قرار دارد. جامعه ای که در آن موجبات عمده تنش های اجتماعی رخت بر می بندد.

مفهوم لغوی جهانی شدن ...

جهانی شدن معادل واژه **Globalization** است و اولین بار در سال 1961 در آکسفورد ظاهر شد اما تا سال 1975 در متون اثری از آن دیده نشد و از دهه 1980 کاربرد وسیعی در متون پیدا کرد و معادل آن به زبان های مختلف و متعدد ایجاد شد به طوری که در سال 1998 بالغ بر 2822 مقاله علمی و 589 کتاب در این زمینه منتشر شده بود (globalization guide 2002). در مورد آغاز جهانی شدن اتفاق نظر وجود ندارد، برخی پیدایش تاریخ را مبدا آن می دانند اما اکثرا آن را به تمدن غرب و زمان اخیر نسبت می دهند. عده ای توسعه سرمایه داری اروپا را در غرب 16 و همچنین اولین سفر دریانوردی در همان قرن را مدنظر قرار داده اند؛ برخی دیگر پایان جنگ جهانی دوم، ظهور عصر هسته ای، استقلال مستعمرات، توسعه تجارت و سرمایه گذاری نوگرا و ارتقای اقتصادی آسیای شمال شرقی را منشاء جهانی شدن می دانند.

مفهوم لغوی جهانی شدن ...

اسکلت تاریخچه جهانی شدن را به سه دوره تقسیم می کند: (1) تصورات در مورد جهانی شدن در قرن هجده (2) شروع جهانی شدن 1850-1950؛ (3) اوج جهانی شدن دهه 1960 به بعد .

دیدگاهها و تعاریف متعدد و متنوع و حتی گاهی متناقض در خصوص جهانی شدن ارائه شده است . **هلد** جهانی شدن را فرایندی می داند که از جریان بین مرزی کالا، خدمات ، پول، مردم ، اطلاعات و فرهنگ تغذیه می کند . **گیدنز** جهانی شدن را تفکیک زمان و مکان می دان در حالیکه **هروی** آن را فشردگی زمان و مکان معرفی می کند . از نظر **رابرتسون** جهانی شدن بر فشردگی سازی جهان و تقویت آگاهی جهان به عنوان یک کل دلالت می کند و **آلبرو** جهانی شدن را اشاعه اقدامات ، ارزش ها و فن آوری ها که بر زندگی کل بشر در سراسر دنیا تاثیر می گذارد می داند . **گیلن** با ترکیب دو نظریه اخیر جهانی شدن را فرایندی می داند که به وابستگی بیشتر و آگاهی متقابل واحدهای سیاسی و اجتماعی دنیا می انجامد . **مارکسیست ها** جهانی شدن را مرحله نو نهایی امپریالیسم می دانند

معادل های جهانی شدن ...

1. عده ای آن را همان **بین المللی کردن** (internationalization) می دانند که بر اساس روابط بین مرزی کشورها استوار است
2. **لیبرالیسم** Liberalism عده ای آن را فرایند حذف محدودیت های تحمیلی از سوی دولت به منظور خلق اقتصادی جهانی و آزاد می دانند.
3. **جهان گرایی** Universalization بر قوی تر بودن حس جهان گرایی نسبت به ملی گرایی و پخش کالاها ، تجربیات و غیره در سطح جهان دلالت می کند .
4. **غرب گرایی** Westernization جریانی پویا که از طریق آن ساختارهای اجتماعی مدرنیته در سراسر جهان گسترده می شود و در نتیجه آن از بین رفتن مذاهب ، تمدن ها و فرهنگها و اقتدارها خواهد بود. مارتین خور جهانی شدن را همان مستعمره سازی در جهان سوم می داند
5. **فراناحیه ای یا بی سرزمینی** Deterritorization بر شکل بندی مجدد مرزهای جغرافیایی دلالت می کند و در این مفهوم مرزهای جغرافیایی از بین می رود و جابجایی مجازی سرمایه ، کالاها ، اطلاعات و ... مطرح می شود و شبکه ها از جمله اینترنت به این جنبه بسیار کمک کرده اند.

جریان جهانی شدن

رابرتسون جهانی شدن را به مفهوم درهم فشردن جهان و تبدیل آن به مکان واحد می داند. جهانی شدن با این مفهوم حرکتی منحصر به دنیای معاصر نیست ، هر چند یکی از قالب های جهانی شدن که قالب معاصر می باشد به خاطر جهشی که در فرایند در هم فشردن جهان ایجاد کرده است جای ویژه ای دارد. جهانی شدن گرچه به معنی یگانه شدن جهان است اما یگانه شدن را نباید با دو مفهوم وحدت و ادغام اشتباه کرد . رابرتسون جهانی شدن را یک فرایند کم و بیش مستقل معرفی می کند که « منطق » ، جهت و نیروی محرک خود را دارد . جهانی شدن علاوه بر اینکه یک فرایند است یک چهارچوب مفهومی نیز هست . جهانی شدن به عنوان یک چارچوب مفهومی از جمله با انگاره نظم یا سامان جهان سروکار دارد .

جریان جهانی شدن ...

مفهوم جهانی شدن هم به درهم فشردن جهان و هم تراکم آگاهی نسبت به جهان به عنوان یک کل دلالت دارد. فرایندها و کنش‌هایی که اکنون مفهوم جهانی شدن را برای آن به کار می‌بریم قرن‌هاست که (البته با گستری‌هایی) جریان دارد، اما تمرکز بر بحث جهانی شدن موضوع نسبتاً جدیدی است. واژه جهانی شدن به عنوان یک واژه مهم تا اوایل یا حتی اواسط دهه 1980 در محافل دانشگاهی چندان به رسمیت شناخته نمی‌شد، هر چند که جلوتر از این تاریخ پدیدار شده بود و گاهی به کار می‌رفت. در نیمه دوم دهه 1980 بود که استفاده از این مفهوم به سرعت رواج یافت تا حدی که اکنون ردیابی نحوه انتشار آن در مناطق گسترده‌ای از جهان ناممکن است. گرچه واژه جهانی مدتها پیش وجود داشت اما معمول شدن واژه «جهانی شدن» نشانگر دلمشغولی امروزین ما به مسایل جهان است و به همین دلیل است که لغتنامه کلمات جدید آکسفورد واژه جهانی را در زمره کلمات جدید معرفی می‌کند.

جریان جهانی شدن ...

کاربرد واژه جهانی متأثر از نظریه مارشال مک لوهان درباره « دهکده جهانی » است که با گسترش وسایل ارتباط جمعی مطرح شد . در همین دوره « انقلاب فرامودی » دهه 1960 به وقوع پیوست . این انقلاب در یک بیان ساده عبارت از « انقلاب » در آگاهی جوانان نقاط زیادی از دنیا بود که خواستار رهایی و محبت بودند.

گرچه اصطلاح جهانی شدن از نیمه دهه 1980 بر سر زبان ها افتاد اما به نظر رابرتسون جهانی شدن تاریخی طولانی تر دارد . ادیان بزرگ و امپراتوری ها اشکالی از جهانی کردن در قدیمی ترین دوره های تاریخ بوده اند . جهانی شدن از سده قرن پانزدهم سرعت بیشتری گرفته است و در دهه هفتاد قرن نوزدهم وارد مرحله جهش شده است . آنچه جهانی شدن را از مراحل قبل متمایز می کند سرعت ، وسعت و قالبهای تازه است . قالب تازه جهانی شدن چهار مولفه عمده را در بر می گیرد که عبارتند از فرد ، جامعه (ملی)، نظام جوامع (نظام بین المللی) و نوع بشر.

وجوه جهانی شدن

◀ **اقتصادی** . نئو لیبرالیسم با حذف قوانین دست و پا گیر دولتها و از طرف دیگر رشد تولیدات و به منظور دست یافتن به بازارهای خارجی و استفاده از منابع خام و بالقوه و نیروی کار ارزان کشورهای در حال رشد به جهانی شدن سرعت بخشید.

◀ **سیاسی** . برخی دموکراسی و لزوم توجه به آن را زیربنای جهانی شدن می دانند.

◀ **فرهنگی - اجتماعی** . وجوه فرهنگی - اجتماعی از عمده ترین وجوه تعارض و تقابل در فرایند جهانی شدن هستند و در واقع همان عرصه ای است که مخالفان جهانی سازی ، خود را آشکارا در تعارض با این فرایند می بینند و همان جایی است که می کوشند از تضییع حقوق اجتماعی و شهروندی خود جلوگیری کنند.

◀ **اطلاعات و ارتباطات** . از مهمترین وجوه تاثیر گذار بر فرایند جهانی شدن ، ظهور شبکه های اطلاعاتی و ارتباطی از جمله اینترنت است که فاصله ها را از بین برداشته است و در زمانی کوتاه حجم وسیعی از اطلاعات منتقل می شود و ارتباط بین افراد در اقصی نقاط دنیا و دسترسی به اطلاعات روز آمد فراهم شده است.

جهانی سازی

جهانی سازی برای توصیف تغییراتی که در جوامع و اقتصاد جهانی برای افزایش روز افزون تجارت بین المللی و مبادلات فرهنگی بوجود می آیند بکار می رود. در مفهوم تخصصی اقتصادی این اصطلاح بیشتر مواقع بطور اختصاصی برای توصیف آثار بازار و به خصوص ترقی خواه سازی (Liberalization) و بازار آزاد است.

جهانی شدن و جهانی سازی

فعل **globalize** هم لازم و متعدی است بنابراین بر دو مفهوم جهانی شدن و جهانی کردن یا جهانی سازی دلالت می کند . جهانی شدن را سیر طبیعی ، انفعالی و غیر ارادی می دانند که ارتباطات در هدایت آن نقش عمده ای دارد . اما جهانی سازی روندی ارادیت که با انتخاب همراه است و انفعالی نیست و عده ای این جریان را هدایت می کنند . بنابراین نظرات متنوع و متعارضی در خصوص جهانی شدن وجود دارد . عده ای معتقدند تنها راه رسیدن به صلح بشری ، و جهانی امن ، جهانی شدن است ، اما مخالفان اظهار می کنند که این پدیده اختلاف بین ضعیف و قوی را بیشتر می کند و اقتدار حکومت ها را از بین می برد . **کاپلن** بر این عقیده است که جهانی شدن بشر را به دو دسته تقسیم می کن : **طبقه ممتاز** (گیتی سالاران) و **طبقه به حاشیه رانده شده** . جهان به دو پاره تقسیم شده که بخشی از آن را انسان **هگل** و **فوکویاما** ، نیک پرورده فن آوری و بخش دیگر که بزرگتر هم هست نخستین انسان **هابز** که محکوم به زندگی تلخ و محنت بار است تشکیل می دهد . **هانتیگون** نیز جهانی شدن را برخورد تمدن ها می داند .

جهانی شدن و اطلاعات

جهانی شدن و اطلاعات گرایي باعث شده است تا افراد جامعه بیش از پیش به اطلاعات و آگاهی و دانش احساس نیاز کنند و می توان گفت بشر به سوی جامعه اطلاعاتی در حال حرکت است که در آن تمامی مناسبات بر اساس اطلاعات شکل می گیرد. در بررسی روابط اطلاعات و جهانی شدن متوجه می شویم که این دو پدیده رابطه دوگانه ای با همدیگر دارند. از یک سو، اطلاعات نقش و جایگاه خاصی در جهانی شدن دارد و از سوی دیگر جهانی شدن باعث افزایش دسترسی به اطلاعات و درک اهمیت آن شده است و در عرصه اطلاعات نیز جهانی شدن به مثابه تسهیل جریان اطلاعات بر فراز مرزها یا بدون توجه به مرزها تلقی می شود. جهانی شدن نیز خود موجب گسترش، تسریع، تسهیل و تشویق ارتباطات گشته است

مشخص ترین مفاهیم و ویژگی های جهانی شدن را می
توان تحت چهار سرعنوان عمده زیر خلاصه کرد:

1. روابط اجتماعی گسترش یافته Stretched social relations
2. تشدید جریان ها Intensification of flows
3. افزایش درهم تنیدگی Increasing interpenetration
4. زیرساخت جهانی Global Infrastructure

نظم نوین اطلاعاتی و جهانی شدن

یونسکو با طرح « طرح نوین اطلاعاتی و ارتباطاتی در گستره جهانی » در واقع از ضرورت برقراری توازن تازه ای در حوزه اطلاعات و ارتباطات سخن می گوید؛ توازنی که بدون آن « وضعیت امن » اساسا معنی نمی یابد. مطالعه گزارش کمیسیون **بارنت** و **مک براید** تاکیدگر این معناست .

توانایی برتر کشورهای پیشرفته در زمینه فناوری و ابزارهای ارتباطی ، جریان یکسویه و نامتوازی را در حوزه اطلاعات ، اخبار و ارتباطات پدید آورد که خوشایند کشورهای ضعیف نبود ، از این رو کشورهای کمتر توسعه یافته خواهان توجه به اصل « توازن » در نظریه « جریان آزاد اطلاعات بودند و این جریان به معنای اطلاع رسانی صرف از سوی این کشورها و عدم دریافت اطلاعات مشابه از دیگران ، نباشد .

نظم نوین اطلاعاتی و جهانی شدن ...

ما در جهانی زندگی می کنیم که متاثر از سه پدیده حیاتی «حمل و نقل»، ارتباطات از راه دور» و جهان گردی» متاثر است؛ به خاطر صبغه جهانی این مقوله است که نمی توان روندی یکسان را برای کلیه کشورها، حتی کشورهای پیشرفته و صنعتی پیش بینی کرد. مثلا وضعیت پیشگامی چین به واسطه برقراری رابطه تجاری موفق با کشورهای استعمار زده جهان سومی در آسیا و آفریقا است. در جامعه اطلاعاتی ضرورتاً ایمنی در گرو قرار گرفتن در مکانی خاص - مثلاً امریکا یا اروپا و یا ... نمی باشد بلکه بستگی به چگونگی استقرار هر بازیگر در این شبکه جهانی دارد. به یک معنا همه به هم وابسته اند و تمایزات و برتریها به واسطه بهره مندی از اطلاعات متوازن اطلاعاتی سنجیده می شود.

انقلاب اطلاعاتی و جهانی شدن

دانیل بل ، جامعه شناس در سال 1973 ظهور جامعه ای را پیش بینی کرد که « جامعه پسا صنعتی نامید . او حرکت بشر را از تاکید بر تولید کارخانه ای و صنعتی به پردازش و آمایش ، بازچرخه و خدمات مدنظر قرار داد. اشاره به این نکته جالب است که هرولد اینیس اقتصاد دان و تاریخ نگار کانادایی ، در 1951 به این نکته پی برد که آنچه در حال رخ دادن بود از تبدیل شدن جامعه صنعتی به پسا صنعتی فراتر رفته است . به گفته او ، فن آوری ارتباطات است که بر آینده تاثیر می گذارد .

به گفته بل ، جامعه اطلاعاتی جدید سه ویژگی اصلی دارد : (1) در گیر و دار دگرگونی حرکت از تولید تولید کارا به جامعه خدمات است ؛ (2) بر کدگذاری دانش نظری برای ابداع و اختراع در فن آوری تاکید می ورزد؛ (3) «فن آوری فکری» تازه ای ایجاد می کند که به منزله کلید تحلیل نظام ها و نظریه تصمیم گیری به کار می آید . به نظر وی دانش نه کار، بلکه منبع ارزش است . به عبارت دیگر ، در جامعه جدید ، دانش کالای اصلی است که در بازار مبادله می شود و درست همان گونه که سرمایه و کار عامل های اصلی را در باره جامعه صنعتی تشکیل می دادند، اطلاعات و دانش هم در جامعه اطلاعاتی امروزه همین کار را می کنند .

انقلاب اطلاعاتی و جهانی شدن ...

در پی تحولات شگرف رخ داده در عرصه فناوری رایانه ای و اطلاعات ، جریانی پدیدار گشت که شکل گیری « بازار جهانی » اولین نتیجه آن بود . در چنین عرصه ای دول شکست خورده ای چون ژاپن و آلمان توانستند مجدداً برای خود جایگاهی بیابند و حتی بر دولتهایی چون انگلستان و فرانسه در جدول اقتصادی پیشی گیرند . این تحول در مناطقی از جمله اتحادیه اروپا ، چهار بزرگ آسیا ، هند و اندونزی به چشم می خورد. واژه جهانی شدن نخستین بار برای طرح تحولاتی که در عرصه فعالیت های اقتصادی پدید آمده بود ، مطرح گشت . پس از آن و بر سیاق مباحث اقتصادی در موضوعات دیگری که دامن گیر ملل متعددی بود - همچون قاچاق مواد مخدر و تروریسم به کار رفت؛ یعنی تمامی پدیده هایی که به نظر می رسد بدون ملاحظه به مرزهای ملی ، تعریف شده و عمل می نماید. به همین خاطر است که جهانی شدن از بدو پیدایش به نوعی با نگرش ملی گرایانه در تعارض بوده است. و حکومت های ملی آن را مایه فراسایش حاکمیت خودشان دیده اند

ارتباطات و جهانی شدن

ارتباطات فوق قلمروی ، طی مرحله آغازین جهانی شدن با گسترش خط تلگراف و کوتاه شدن فاصله ها از دهه 1850 ، ارتباطات تلفنی برون مرزی و ارتباطات رادیویی از دهه 1890 ؛ حمل و نقل هوایی بین قاره ای از 1919 شکل گرفته است.

یکی از پیشرفت های چشمگیر معاصر در جهانی شدن در زمینه ارتباطات الکترونیکی رخ داده است یکی از علل آن این است که زیر بنای مربوط به آن بسیار توسعه یافته است ، کابل های فرا اقیانوسی از سال 1956 و در سال 1990 امکان ارتباط مستقیم تلفنی میان بیش از 200 کشور جهان ؛ از اواخر دهه 1980 اینترنت به عنوان « ابر شبکه » فراج جهانی شروع شد و در دهه 1990 گسترش فوق العاده ای پیدا کرد.

مراحل جهانی شدن

به طور کلی تا امروز سه مرحله جهانی شدن را می توان مشخص نمود :

نخست ، هشیاری جهانی حدود پانصد سال قبل شروع شد.

دوم ، فوق قلمروگرایی از اواسط قرن نوزدهم ظاهر شد و طی سده بعدی با آهنگی تدریجی توسعه پیدا کرد.

سوم ، روابط جهانی عمدتاً از سال های دهه 1960 گسترش یافته و بیشترین اهمیت را پیدا کرده است.

علل جهانی شدن

1- گسترش عقل گرایی ، به عنوان چارچوب دانش غالب:

- برداشت سکولار درباره هستی بر حسب دنیای مادی

- توجه انسان مدارانه به کره زمین به عنوان زیست گاه همه انسان ها

- بحث های کارآمد در برابر تقسیمات قلمروی « نامعقول »

2- برخی چرخش ها در تحول سرمایه داری:

-حسابداری جهانی قیمت ها

-منبع یابی جهانی

-بازاریابی جهانی

-مزیت های جهانی به عنوان مجاری اضافی برای انباشت

علل جهانی شدن ...

3- نوآوری تکنولوژیکی در ارتباطات و داده پردازی

-حمل و نقل هوایی

-ارتباطات الکترونیکی

-داده پردازی دیجیتال

-صنعتی شدن کلی به عنوان منبع اصلی تغییرات زیست محیطی جهانی

4 - تشکیل چارچوب نظارتی قدرتمند

-استاندارد کردن روش های فنی و اجرایی

-آزادسازی جابجایی های پولی ، سرمایه گذاری ها و تجارت برون مرزی ،
تضمین حقوق مالکیت برای سرمایه جهانی

-قانونی شدن سازمان ها و فعالیت های جهانی

نتیجه گیری

باید بپذیریم که فرایند جهانی شدن ، در عین حال که تهدیدات و مخاطراتی به همراه دارد، می تواند امکاناتی را نیز فراروی ما بگشاید. اما بهره جستن ما از امکانات آن منوط به شناخت دقیق ابعاد این پدیده و نیز منفعل نبودن ما و مشارکت فعالانه و اثر گذار در این فرایند است. امروزه قرار گرفتن در فرایند جهانی شدن مستلزم داشتن تصویری درست از استانداردهای جهانی و تن دادن به میثاق ها و پیمان های بین المللی در عین حفظ ارزش ها و سرمایه های اجتماعی و فرهنگی است. بهره مندی از ابزارها و وسایل جدیدی (نظیر وسایل ارتباط جمعی ، ماهواره ، کامپیوتر ، اینترنت و ... که در یک جامعه پیشرفته از کارایی بالاتری برخوردار است و جذب و بهره بردن از امکانات جهانی از قبیل سرمایه های فراملی ، توریسم ، مبادله کالاهای فرهنگی که اگر این امکانات شناخته شود و به درستی در جای خود به کار برده شود ، به خوبی می تواند ما را از مزایای جهانی شدن بهره مند سازد